

Radecius Bálint deák levele Daniel Mihályhoz²

1620 májusának a végén (valószínűleg valamikor május 15-e és 23-a között), amikor Péchi Simon kancellár Kolozsváron múlatta az időt, az unitárius püspök, Valentinus Radecius megmutatta neki [ti. Péchinek] annak a Daniel Mihálynak³ a levelét, aki nemrégiben lett a háromszékiek alkapitánya, s aki a felekezet egyik legjelentősebb székelyföldi patrónusa volt. Ezen irat, amelyet Daniel a fiai – Ferenc és János – oktatójának segítségével küldött el a kincses városba, s amelyet Radecius a legszorosabb munkatársaival (pl. Göcs Pál plébánossal) is megbeszélte már, Keserői Dajka János református püspök 1619. évi gátlástalan generális vizitációnak⁴ utóregzéiről és a háromszéki református hegemonia megerősítésének erőszakosságáról szólhatott.

Szólhatott – ugyanis a levelet, amelynek jóvoltából végre főnemesi szemüvegen keresztül is láthatnánk a háromszéki eseményeket, csak Radecius válaszából ismerjük; s ha a semmiből újjáépíthetjük is valamelyest, alig tudunk meg konkrétumot Daniel Mihály senkit sem érdeklő egészségi állapotáról (rossz), illetőleg arról, hogy a kálvinisták bárdolatlansága és zsarnoksága (itt bizony Radecius a „tyrannis” szót használja) újjólag (!) feldúlta az alkapitány benső, lelki békéjét. Nemcsak őt gyötörték azonban rémképek, hanem másokat is. Az árkosi pap,

¹ SZIGETI MOLNÁR DÁVID (1986) a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karán a Magyar Irodalmi Tanszék adjunktusa. Kutatási területe a 16–17. századi erdélyi unitárius egyház története. Ímélcíme: david.molnar86@gmail.com.

² A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosítószámú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

³ Daniel Mihályról: BALOGH Judit, „A vargyasi Daniel család karrierjének kezdetei a 16–17. század fordulóján”, in BALOGH Judit, *Az udvarhelyszéki nemesség hatalomszerzési lehetőségei a 16–17. században* (h. n.: L'Harmattan–Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, 2011), 40–56. Különösen: 51–54.

⁴ A témáról kulcsfontosságú tanulmány: MOLNÁR Lehel, „A háromszéki unitáriusok 17. századi történetéhez: Toposz és valóság közt”, *Keresztény Magvető* 118, 3. sz. (2012): 245–275.

Bükkfalvi Nagy Imre⁵ egyenesen attól tartott, hogy Keserűi Dajka az összes erdélyi unitáriust a maga püspöksége alá fogja hajtani, ha továbbra is következmények nélkül térítheti át a reformátusok közé azokat a szentháromság-tagadókat, akik az Atyát, a Fiút és a Szentlelket jóhiszeműen meg találják vallani. (Ugyanő arról is hallott, hogy a református püspök édes örömet „kukkanta be” ismételten Háromszékre.) Radecius, akin bizony láthatóan messze túlnőttek az események, Péchi Simon nélkül aligha tudta volna a reményen kívül egyébbel biztani a híveit. A szombatos kancellár ugyanis 1620-ban nemcsak az egykori unitárius püspök, Enyedi György híres kiadványát, a fejedelem jóváhagyása nélkül kinyomtatott *Explicationest* mentette meg közbelépésével a „bezúzástól”,⁶ hanem a szorult helyzetben lévő háromszéki unitáriusokon is segíteni akart. Ebben az ügyben is adott már tanácsot az unitáriusoknak a megelőző évben,⁷ most viszont már azt is megígérte Radeciusnak, hogy ő maga fogja figyelmeztetni Bethlen István helytartót a reformátusok szokatlan vizsgálódásaira és újításaira (innovációira).⁸ Az egyik ok tehát, amiért Radecius levelét közöljük, az, hogy megerősíti azt az elképzelést, miszerint az unitáriusok Péchi (vagy ha úgy tetszik: a gyakran szombatos politikai védettség) nélkül nehezen tudtak boldogulni. E tény ismeretében érthetővé válik, hogy a bevett unitárius egyház vezetőinek miért nem állt érdekében azoknak a szombatosoknak a vegzálása, akik leginkább veszélyezteték legalitását és létét. A másik okunk pedig az volt, hogy az irat újdonságot hoz az *Explicationes* legkorábbi recepciótörténetéhez: Radecius nemcsak Enyedi könyvének kinyomtatásában vett részt, hanem a „terjesztésében” is („nonnulla exemplaria per Ioannem Iarai Pastorem Tordensem in illas partes iam misimus”).

Radecius levelére Kármán Gábor hívta fel a figyelmem. Ő a MOL által mesterségesen létrehozott Daniel család levéltárában találta meg azt, a Kisebb családi fondtörédek nevű R 319-es fondban, nr. 419. E „levéltáracskát” annak ide-

⁵ Bükkfalvi Imréről: MOLNÁR Dávid, „...az nagy tengerből való folyóvíznek sebessége...”: Kolozsvári unitárius levéltári dokumentumok és nyomtatványok gyűjteménye Bethlen Gábor és I. Rákóczi György fejedelmek korából (1613–1648), A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának Kiadványai 7 (Kolozsvár: Magyar Unitárius Egyház, 2015), 30., 31., 71., 78–82., 94–97., 101–105., 322., 323.

⁶ TÓTH Kálmán, „Könyvnyomtató Makai Nyíró János deák”, in *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*, szerkesztette BODOR András, CSELÉNYI Béla, JANCsó Elemér, JAKÓ Zsigmond és SZABÓ T. Attila, A Bolyai Tudományegyetem kiadványai I: Tanulmányok 1 (Kolozsvár–Bukarest: Tudományos Könyvkiadó, 1957), 587–606.

⁷ MOLNÁR, „...az nagy...”, 94–96.

⁸ Péchi és Bethlen kapcsolatáról: TÚRI Tamás, „Csanádi Pál és Bethlen István”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 117, 1. sz. (2013): 23–38., 29–30.

jén – anélkül, hogy Radecius válaszlevelének lapjait kiegyengették volna – mikrofilmre vitték. Egy későbbi nagy állományrevízió során a P és R szekciók tartalmát átosztották, úgyhogy Laczlavik György segítségét kellett kérnem, hogy újból előkeríthessem a foghíjas iratot (mai jelzete: MNL OL P 972 9. d. 4. tétel).

MELLÉKLET

Ao 1620

1620. Erdelyi Acták.

Radecius Balint Deák levele.

Nro 1430

Külcím: Generoso <D>omino Michaeli Daniell (!) de Wargyas, Trium Sedium Siculicalium Kézdj, Orbai, Sepsi ViceCapitanoo etc &c. Domino meo et Patrono singulari obseruantia perpetuo mihi colendo.

Generose Domine et Patrone mihi summa obseruantia colende etc &.⁹

Delatis G[e]n[er]osae D[ominationis] V[est]rae officiorum et obsequiorum meorum studijs quam promptiss[im]is eamdem vna cum suis omnibus a Deo Opt[imo] Max[imo] bene valentem conseruari et perpetuis omn<i>um et spiritu<a>lium et corporalium bonorum incrementis augeri maiorem in m<o>dum exopto.

Litteras, quas G[enereosa] D[ominatio] V[est]ra ad me miserat per Paedagogum filiorum suorum, communicauit cum R[everen]do D[omi]no Pastore Claudiopolitano et alijs R[everen]dis fratribus; et vna Deo et patri <no>str<o> <di>gniss<i>mo gratias egimus, qui G[e]n[er]osam D[ominationem] V[est]ram pristinae valetudini restituit et bonam spem futurae pacis in locis illis facere dignatus est. quod (!) suum beneficium ut constans ac perpetuum esse velit, ex intimo animi affectu precari ipsum non desinemus. Quod vero ad pacem intern<am> et spiritualem attinet, eam <i>mpunitate et tyrannide adue<r>sariorum denuo apud D[ominationes] V[est]ras pert<u>rbari dolenter sane audiuimus. Spem autem in diuina miseric<r>dia et bonitate positam habemus, quod non sit permissura, vt hostes rabiem suam omnino expleant, modo et nostri adhibeant constantiam, neque quibusuis terculamentis a professione veritatis dimoueri sese patiantur. <X>e<xx>i autem hisce diebus M[a]g[nifi]

⁹ Pecsét: A M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRÁBÓL.

cum D[ominum] Cancellarium, cum esset Claudiopoli, eique litteras G[enerosae] D[ominationis] V[est]rae ad me scriptas ostendi. Promisit tunc sese commonefacturum M[agnificum] D[ominum] Locumtenentem, ne permittat <e>iusmodi insuetas inquisitiones <et> innouationes in Regnum introd<uc>i. Praeterea autem consul<ueri>t, si eiusmodi inquisiti<xxxxxxxx>tendiatur, vel a Seniore o<xxxxxxx>tituatur haec du<xxxxxxxxxxxxxxxx>ruentur. Primum, vt po<xxxxxxx>genter praemonea<t, n>e <xxxxxxx>ntiosas quaestiones aliquas res<ponde>at, sed simpliciter tan<tum> profite<at>ur se Trinitatem non credere, siquidem haec vox non extat in Sacra Scriptura.¹⁰ Deinde, ne permittatur, vt separatim exa- | minetur populus absentibus Ministris, sed in praesentia Concion<a>torum e<xa>men illud fiat. Sic enim minus abuti poterunt simplicitate auditorum. Hac vero de re scripsi etiam ad R[everend]um D[ominum] Emericum Bükfaluium Pastorem Árkosiensem, vt et cum alijs fratrib[us] consilium hoc M[agnifici] d[omi]ni Cancellarij communicet. Interim Deum Opt[imum] Max[imum] sedulo hic orabim[us], vt <p>ro sua pater[na] cura ac prouidentia imbecillitatem suorum ac robore Sp[irit]us Sa<n>cti sui suffulciat; aduersariorum autem consilia <et (?)> conatus confunder<e> dignetur, propter sanctum et gloriosum nomen.

Caeteru<m> o<per>is Georgij Enyedini nonnulla exemplaria per Ioannem Iarai <P>astorem Tordensem in illas partes iam misimus, eorumque V[est]ram et G[e]n[er]osam D[omi]na[ti]o[n]em participem factam esse speram<us>.

Iuuenis autem ille, qui hisce temporibus erudiendis filijs G[e]n[er]osae <D[ominationis] V[est]rae> praefuit, quod bene et honeste se gesserit, plurimum gratulamur, <de (?)> ipsius promotione <cu>ram Deo bene iuuante hab<ebi>mus diligentem. Quod vero reliqu<u>m est, G[enerosam] d[ominationem] V[est]ram protectioni e<t> fauori dei Opt[imi] Max[imi] iterum atqu<e> iterum commendo, eidemque meum inseruendi et g<ra>tificandi <stu>dium sincere offero. Dat[um] Claudiopoli, die 23 Maij. Anno 1620.

G[enerosae] D[ominationis] V[est]rae]

ad inseruien[dum] paratiss<imus>

Valentinus Radeci<us>

¹⁰ Keserűi Dajka János 1619. évi vizitációja során legtöbbször nem engedte meg az unitárius papoknak, hogy gyülekezetükkel maradjanak.